

דברי תורה

מאת נ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

שנאמרו בליל ב' דהנוכה תשע"ז לפ"ק

יוצא לאור ע"י מכון מעדני מלך וויזן - גליון תתקנ"א

אך לפי זה תקשה, כאשר מצאו רק פך שמן להדליק על יום אחד, למזה הוצרכו לנס, יחלקו השמן מתחלה לשמונה חלקים, ויעשו פתילה דקה מאד, רק חלק שמינית מעובי הפתילה שהיו רגילין לעשות, וממילא יהיה להם די שמן כדי מדתה להדליק על שמונה ימים. וצריכין לומר דכיון דבעובי פתילה יש הידור מצוה, שהרי עבור זה הוצרכו חכמים לשער מתחלה שיעור השמן חצי לוג, כדי שיתאים שיעורו לפתילה עבה, על כן לא רצו לוותר על הידור מצוה של יום הראשון, הגם שעל ידי זה לא יהא להם שמן להימים הבאים, כי הידור מצוה של הדלקת היום עדיפא, גם כאשר יתבטלו אחר זה מן המצוה לגמרי בשאר הימים, וכמו שנבאר.

במשנה (סוכה כט:) איתא, לולב הגזול והיבש פסול, וברש"י דבעינן מצות מהודרת דכתיב (שמות טו-) זה א-לי ואנוהו ע"כ. והיינו שזה מעכב גם בדיעבד ולא יצא. ובתוס' הקשו על זה, דאין ואנוהו אלא לכתחלה ולא מפסיל בהכי, כדמוכח (לעיל יא:) דאמרי רבנן מצוה לאגדו משום שנאמר זה א-לי ואנוהו, לא אגדו כשר. ועל כן פירשו דיבש פסול משום דאיתקוש לולב לאתרוג דכתיב ביה הדר ע"ש.

ובחי'דושי חתם סופר (שם) כתב, דבגמרא (גיטין כ.) מבואר דלרב אחא בר יעקב פליגי בזה רבי יהודה ורבנן, דתניא הרי שהיה צריך לכתוב את השם, ונתכוין לכתוב יהודה וטעה ולא הטיל בו דל"ת, מעביר עליו קולמוס ומקדשו, דברי רבי יהודה. וחכמים אומרים אין השם מן המובחר, וקאמר רב אחא בר יעקב דבעינא זה א-לי ואנוהו וליכא ע"ש. הרי לנו דלרבי יהודה הידור מצוה לא מעכב המצוה, ולחכמים זה מעכב.

וכדי ליישב קושיית התוס' מאיגוד לולב דאינו מעכב המצוה, כתב דיש לחלק בין הפרקים, דיש לומר דהמצוה עצמה צריכה הידור, הן בד' מינים הן בכתובת השם הקדוש ובכל המצות, ומעכב נמי, אבל מי שכבר קנה ד' מינים כולם מהודרים בעצמותן, אין עיכוב שיהדר בו מבחוץ לאוגדו בגימוניות של זהב או לאגדו כלל. וכמו שמביא קרבן מצוה להביא מובחר שבבמותיו וכו', ומכל מקום אינו מעכב לחפות קרני השור בזהב, כמו שעשו מביאי ביכורים (ביכורים ג.) להידור מצוה, והכי נמי דכותיה, ולא קשיא קושיית התוספת ע"כ. ואם כן הכא בהדלקת הנרות, דההידור בעובי הפתילות הוי הידור בעצם גוף המצוה, להעלות נר תמיד, יש לומר דכיון דשיעור חכמים עובי הפתילות הנצרכות להידור מצוה, אם היו עושין פתילות דקות, הרי לרש"י הוי חסרון הידור בגוף המצוה ואין יוצאין. ואם כן אי היו מחלקין השמן והפתילות ביום הראשון, לא היו יוצאין מצותה בכלל.

בגמרא (שבת כא:) מצות חנוכה נר איש וביתו, והמהדרין נר לכל אחד ואחד, והמהדרין מן המהדרין וכו', בית הלל אומרים יום ראשון מדליק אחת, מכאן ואילך מוסיף והולך ע"כ. ויש להבין למה יצתה מצוה זו משאר כל המצוות, שתקנו מצוה מיוחדת להמהדרין, שלא מצינו כן בשאר מצוה שתהא צורת המצוה שונה למהדרין ומהדרין מן המהדרין.

ונראה דאיתא בגמרא (מנחות פט.) מערב עד בקר לפני ה' (שמות כו-כא), תן לה מדרתה שתהא דולקת והולכת מערב עד בקר. ושיעורו חכמים חצי לוג, מאורתא ועד צפרא ע"ש. ויש להבין למה הוצרכו לזה לחכמת החכמים, הלא כל העולם היו מדליקין בביתם נר מערב עד בוקר, והיה מפורסם כמה שיעור נר ללילה. ועוד הרי זה תלוי לפי עובי הפתילות, ובפתילה דקה יש שיעור אחד, ובפתילה שהיא עבה בכפליים, שיעור השמן בכפליים, ומהו השיעור של חצי לוג. ולא עוד אלא ששיעור חצי לוג גדולה מאד, שזה עולה כשני כוסות של כוס של ברכה ששיעורו רביעית הלוג.

והנה מדברי רש"י (ד"ה ושיעורו) מבואר ששיעור זה של חצי לוג היו נותנים תמיד בכל הלילות, גם בלילות קצרים, ומה שנשתייר בבוקר זורק החוצה. וברש"י (זבחים יא: ד"ה מדתה) מבואר שהיו מניחים אותה לדלוק להלאה עד שליש היום ע"ש. והיינו שלא שינו לא שיעור השמן ולא שיעור עובי הפתילות לעולם. אבל בתוס' (שם ד"ה ושיעורו) הביאו מהירושלמי (יומא ב-ב) דשיעורו מתחלה שיעור פתילה בינונית [ללילות בינונות של ניסן ותשרי], ובימות הקיץ היו עושין פתילה גסה, ובימות החורף פתילה דקה ע"ש. והיינו ששיעור השמן היה שווה תמיד חצי לוג, אך כדי שלא ישתיר מהשמן בבוקר, ויתבער כל השמן של מצוה, על כן שינו עובי הפתילות לפי הזמן. ולכאורה יש להבין לדעת רש"י שלא שינו עובי הפתילות לעולם, והיה נשאר מהשמן בלילות הקיץ הקצרות, למה לא עשו כדעת הירושלמי לשנות עובי הפתילות לפי הזמן כדי שיתבער כל השמן למצותו.

ונראה כי אינו דומה האור של פתילה דקה להאור של פתילה העבה. ויש הידור יותר באורה כאשר האור גדול, על כן הוצרכו לחכמת החכמים לשער מתחלה עובי הפתילה שיוצא ממנה אור כזה המתאים למנורת בית אלקינן, ושוב שיערו כי לעובי פתילה כזו נצרך חצי לוג שמן לכל נר, וקבעו מדת השמן להמנורה שתהא שווה תמיד, וגם לא שינו עובי הפתילה בימות הקיץ, כי לא רצו למעט מהאור הגדול המתאים למקדש, ואם ישתיר עבור זה מן השמן לא איכפת להו, כי יש הידור באור עב וגדול.

אמנם גם לדעת התוספות דאנוהו אינו עיכוב למצוה, מכל מקום אכתי יתכן דהוי מצוה דאורייתא וכדלהלן, ולא רצו אז לוותר על מצוה דאורייתא של היום, עבור שיוכלו להדליק גם למחר. ושורש הדברים היא, דאיתא בגמרא (ברכות נא.) אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן ראשונים שאלו שמאל מהו שתסייע לימין (בכוס של ברכה), אמר רב אשי השתא דראשונים לא איפשטא להו אנן נעביד לחומרא. והביא זה הרי"ף ז"ל לפסק הלכה. ולכאורה קשה למה נעביד לחומרא הרי ספיקא דרבנן הוא, ותיריך בתמיים דעים (מובא בחידושי אנשי שם שם אות ב'), דהידור מצוה דאורייתא הוא, זה א-לי ואנוהו ע"כ.

וכתב באגרא דפרקא (אות ר"ח) דלפי זה יש ללמוד מכאן, דמי שנודמן לפניו ב' מצות אחת דאורייתא ואחת דרבנן, ובאם יעשה המצוה דאורייתא בהידור לא יוכל לעשות האחרת דרבנן, כגון אתרוג ביום ראשון דאורייתא, ובשאר הימים דרבנן, ובאם יקנה אתרוג הדר לא יהיה לו האתרוג הזה רק ליום ראשון, ובאם יקנה שאינו הדר כל כך, יהיה לו האתרוג הזה לכל הז' ימים, יותר טוב לקנות ההדר ליום ראשון, הגם שיתבטל ממצוה דרבנן, כיון דהידור מצוה גם כן דאורייתא. וגם בשתי מצות דאורייתא נכגון נטילת לולב במקדש שמצותו שבעה ימים מן התורה, ואי אפשר לקיים שניהן כשיעשה אחת מהם בהידור, יש לומר דמוטב שיעשה אחת מהן בהידור הגם שיתבטל משניה, כיון דגם ההידור הוא מצוה מן התורה ע"כ. וממילא שפיר עשו שלא חילקו השמן והפתילות, אלא הדליקו הכל ביום הראשון, לקיים שני מצות עשין דאורייתא, הדלקת המנורה, והידור מצוה.

אמנם גם אי נימא דהידור מצוה של ואנוהו הוא רק חיובא דרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא, וכדעת התוספת (מנחות מא: ד"ה אין), והריטב"א (סוכה יא: ד"ה ואי), אכתי כדן עשו שלא חילקו השמן כדי שיוכלו לקיים מצות דאורייתא גם למחרת, דכיון דמצות ואנוהו יש לפניו ביום ראשון, הגם שהיא רק דרבנן, היא קודמת למצוה דאורייתא של למחר, וכמו שהאר"י בתשובת מהרי"א אסאד (יו"ד סימן ש"י) דאין מעבירין על מצוה דרבנן כדי שיוכלו לקיים אחר זה מצוה דאורייתא ע"ש.

ולפי זה אם לא היו הכהנים מדקדיקין על קיום מצוה בהידור, היו מחלקין השמן לשמונה ימים, ומדליקין בפתילות דקות, ולא היו נצרכים על נס להדליק בשאר הימים. אך בשביל שלא רצו לוותר על הידור מצוה, הדליקו הכל ביום הראשון, וממילא הוצרכו לנס. ומן השמים הסכימו על ידם שיפה עשו במה שהידורו המצוה להדליק הכל תיכף, והמציאו מן השמים בדרך נס שמן על שאר הימים. על כן קבעו חכמים מצוה זו, שיהא בולט בזה מהדרין ומהדרין מן המהדרין, כי כל עצם הנס נתהווה עבור מה שדקדקו בהידור מצוה.

ובזה יש לבאר הכתובים, רוממות א-ל בגרונום וחרב פיפיות בידם, לעשות נקמה בגוים תוכחות בלאומים, לאסור מלכיהם בוקים ונכבדיהם בכבלי ברזל, לעשות בהם משפט כתוב, הדר הוא לכל חסידיו הללו-יה (תהלים קמט-ו). ויש לומר דקאי על ימי חנוכה שקבעום בהלל והודאה, רוממות א-ל בגרונום על מה שנמסרו היוונים בידי החשמונאים, רבים ביד מעטים, ש'חרב פיפיות בידם לעשות נקמה בגוים ותוכחות בלאומים'. וידועים דברי הראשונים שזה נרמז כבר גם בתורה שבכתב, כמו שכתב הרוקח (סימן רכה) שלכן נאמרה פרשת הנרות בפרשת אמור בסיום המועדים, לרמז על יומין דחנוכה. ונרמז גם במה שאמר הכתוב להעלות נר 'תמיד' (שמות כז-ב). ובימי החנוכה אנו עושין 'משפט כתוב', המשפט שכבר כתובה בתורה, להדליק

נרות חנוכה. ומצוה זו 'הדר הוא לכל חסידיו', לקיים אותה בהידור של מהדרין, וכדרך הנס שבא עבור שרצו לקיים ביום הראשון מצות נרות בהידור. ונתעוררתי דיש לומר 'לעשות בהם משפט כתוב', היינו המשפט הנאמר בכתיבת קדושת השם, שמצות ואנוהו מעכב שלא להעביר עליה קולמוס].

*

ובזה נראה לבאר הכתוב (תהלים קיט-קט) נפשי בכפי תמיד תורתך לא שכחתי, כי הגה נס חנוכה היא סוף כל הנסים שנעשה לנו בפרהסיא לעיני כל. וכמאמרם (יומא כט.) למה נמשלה אסתר לשחר, לומר לך מה שחר סוף כל הלילה אף אסתר סוף כל הנסים, ופריך והאיכא חנוכה, ומשני ניתנה ליכתב קאמינא ע"כ. הרי כי נס חנוכה היא סוף כל הנסים. וכמו כן חכמים הוסיפו לנו שבע מצות דרבנן, וחנוכה היא המצוה האחרונה שבהם. ונראה דזה לעומת זה עשה אלקים, שלא נבוא לזלול בדברי חכמים לומר הרי התורה לא צוותה עליהם, אלא יש לנו לקבל דבריהם באימה, ולא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל (דברים יז-א), וחמורין דברי סופרים יותר מדברי תורה (עירובין כא:).

והנה הנס של חנוכה הורה לנו כי מן השמים הסכימו על דברי חכמים, שהרי אם נאמר שהידור מצוה הוי רק דרבנן וכמבואר לעיל, אז היו יכולין להדליק כל הנרות מן התורה מפך השמן שמצאו, לחלקה לשמונה ימים. ועל כרחך כי מן השמים הסכימו על דברי חכמים, שיש להדליק הכל ביום ראשון משום הידור מצוה, ונעשה להם נס על שאר הימים. וכבר כתבו המפרשים עוד, דעצם טומאת השמנים לא הוי רק דרבנן, חדא דטומאת משקין יש סוברין דהוי רק דרבנן (פסחים טו.). וגם כי טומאת מת הותרה בציבור, אלא שהם טימאוהו בטומאת זיבה דלא הותרה. והרי טומאת זיבה בעכו"ם הוי רק גזירה דרבנן שגזרו עליהם להיות טמאים (שבת יז.). הרי דכל הנס נעשה לחיזוק דברי חכמים. ועל כן בסיום השבע מצות דרבנן, רצה ה' להראות אות שמן השמים מסכימים על דבריהם, על כן נעשה נס האחרונה עבור קיום מצוה דרבנן, ובוה נשלם גם המצות דרבנן, ולהורות מן השמים לקיים דברי חכמים.

והנה ידוע מה שכתוב במגלה עמוקות (אופן קצו) דתרי"ג מצות התורה ושבע מצות דרבנן, כמנין כת"ר, המה מרומזים בתר"ך אותיות שבעשר הדברות, תרי"ג עד אשר לרעך, ותיבות 'אשר לרעך' (שמות כ"ד), נגד שבע מצות דרבנן. וכל אות מורה על מצוה אחת כפי הסדר שנתקנו. וכתוב בבני יששכר (כסלו ד-צה) דמצות חנוכה היא מצוה האחרונה מן ז' המצות, ונרמזת באות ר' מן אשר לרעך (שמות כ"ד), על כן נעשה הנס בפך, פ"ך אותיות כ"ף. ועל כן נר חנוכה שהניחה למעלה מעשרים אמה פסולה (שבת כב) ע"ש.

ואם כן אות כ"ף שבסיום העשרת הדברות מורה על מצות חנוכה, ששם הסכימו מן השמים על קיום גזירת חכמים. ולכן נפשי בכפי תמיד, הנני מתבונן תמיד במצות חנוכה, הרמוזה בהכ"ף אחרונה שבעשרת הדברות, שמן השמים הסכימו על ידיהם בגזירותיהם, ובשמירת הגדרים והסייגים שהוסיפו לנו, מצותיך לא שכחתי, כי הם עשו אזנים לדברי תורה. וזה נרמז גם בהכתוב לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל, כי מצות חנוכה היא מזוהה בימין ונר חנוכה בשמאל (שבת כב.), ומהנס שנעשה במצוה זו, אנו רואים שהסכימו מן השמים שלא תסור מן הדבר אשר יגידו לך. ■